

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ ім. Г. СКОВОРОДИ НАН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. М. ДРАГОМАНОВА
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ» ім. І. СІКОРСЬКОГО

ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

**МАТЕРІАЛИ XII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ»**

м. Харків, 25 жовтня 2024 р.

**Харків
2024**

УДК 316.05

Л 93

Затверджено до друку Вченою радою Українського державного університету залізничного транспорту (протокол № 8 від 25.10.2024 р.)

Головні редактори:

Панченко С. В., доктор технічних наук, професор, академік Транспортної академії України, в. о. ректора Українського державного університету залізничного транспорту

Андрущенко В. П., доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік Національної академії педагогічних наук України, заслужений діяч науки і техніки України, ректор Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова

Редакційна колегія:

Абашинік В. О., д-р філос. наук, професор

Вельш Вольфганг, габілітований доктор філософії, професор

Каграманян А. О., канд. техн. наук, доцент

Коростельов Є. М., канд. техн. наук, доцент

Лях В. В., д-р філос. наук, професор

Новіков Б. В., д-р філос. наук, професор

Панченко В. В., канд. техн. наук, доцент

Соломніков І. В., канд. екон. наук, доцент

Толстов І. В., канд. філос. наук, доцент

Людина, суспільство, комунікативні технології: матеріали XII Міжнар. наук.- практ. конф. 25 жовтня 2024 р. / відп. за випуск І. В. Толстов. — Харків: УкрДУЗТ, 2024. — 217 с.

УДК 316.05

АБАШНІК В. О.

*д-р філос. наук, професор,
професор кафедри філософії та суспільних наук,
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна*

ГАНС КЕЛЬЗЕН (1881–1973) ПРО ВІЙНУ ТА МИР

Питання війни та миру з давніх-давен були предметом не лише політичних, але юридичних і навіть філософських дискусій. Якщо звернутися, наприклад, до епохи Нового часу, то можна віднайти різні аргументи щодо війни та миру у творах багатьох мислителів Європи і світу (Томас Гоббс, Християн Вольф, Григорій Сковорода, Імануель Кант та ін.). У ХХ ст., яке було свідком двох жахливих світових воєн і безлічі інших воєнних конфліктів, стало більше філософських, юридичних і політичних роздумів про війну та мир. До цих нагальних питань апелював у своїх працях також видатний австрійський, пізніше американський юрист і філософ права Ганс Кельзен [1, 2, 6]. Вибірково проаналізуємо деякі з його публікацій з цієї тематики і коротко нагадаємо основні етапи його творчого шляху [5].

Ганс Кельзен народився в німецькомовній єврейській родині Адольфа Кельзена, який походив із м. Броди (сьогодні Львівська область). Початкову освіту він отримав у Відні, де потім навчався та захистив юридичну дисертацію в місцевому університеті. На Віденський період (до 1930 р.) припадає публікація його ключових творів, серед яких «Головні проблеми вчення про державне право» (1911), «Проблема суверенітету та теорія міжнародного права. Внесок до чистого правовчення» (1920), «Соціалізм та держава. Дослідження політичної теорії марксизму» (1920), «Про сутність та цінність демократії» (1920), «Соціологічне та юридичне поняття держави» (1922), «Загальне вчення про державу» (1925), «Проблема парламентаризму» (1925), «Нарис загальної теорії держави» (1926), «Філософські основи вчення природного права та правового позитивізму» (1928).

У цей період творчості Ганс Кельзен обіймав посаду спочатку екстраординарного, а з серпня 1919 р. ординарного професора державного та адміністративного права Віденського університету. Крім того, у 1920-1921 рр. він був деканом факультету право- та державознавства. Також у 1918–1921 рр. Кельзен був науковим співробітником Державної федеральної канцелярії Австрії і брав активну участь у розробленні Федеральної Конституції Австрії 1920 р., яка з незначними змінами в цілому є чинною й зараз. Нарешті, у 1919–1930 рр. він обіймав посаду судді Конституційного суду Австрії [7].

Наступний «Кельнський період» творчості Ганса Кельзена розпочався влітку 1930 р., коли він був призначений на посаду ординарного професора публічного права, міжнародного права та філософії права Кельнського університету. Головну роль у його запрошенні до Німеччини відіграв голова наглядової ради університету і обербургомістр Кельна Конрад Аденауер (1876–1967), який після Другої світової війни був першим канцлером ФРН. У цей час Ганса Кельзена обирали деканом юридичного факультету (1932-1933 рр.), однак вже влітку 1933 р. націонал-соціалістичний уряд звільнив його з цієї посади. У той період він викладав філософію права, міжнародне право, а серед його важливих публікацій були «Держава як інтеграція» (1930), «Хто повинен бути охоронцем конституції» (1931), «Захист демократії» (1932) та інші [4].

«Швейцарський, або Женевський період» творчості Ганса Кельзена розпочався в жовтні 1933 р., коли його призначили професором міжнародного права місцевого «Університетського інституту вищих міжнародних досліджень», де він працював до травня 1940 р. Серед його робіт у цей час були «Чисте правочення. Вступ до правознавчої проблематики» (1934), «Державна форма та світогляд» (1933), «До теорії тлумачення» (1934), «Техніка міжнародного права і організація миру» (1935). З жовтня 1936 р. по березень 1938 р. Кельзен був також професором міжнародного права університету у Празі (Чехословаччина), де в лекціях торкався проблематики війни та миру.

У травні 1940 р. Ганс Кельзен емігрував до США, де працював лектором Гарвардської школи права (1940-1942 рр.), а з липня 1943 р. по червень 1945 р. викладачем політичних наук Каліфорнійського університету у Берклі. 21 червня 1945 р. він стає професором міжнародного права та правознавства Каліфорнійського університету, де працював до виходу на пенсію в жовтні 1951 р. Під час «Американського періоду» Ганс Кельзен оприлюднив багато робіт англійською мовою, серед яких «Суспільство та природа» (1943), «Мир через право» (1944), «Загальна теорія права та держави» (1945), «Право Організації Об'єднаних націй. Критичний аналіз його фундаментальних проблем» (1951), «Принципи міжнародного права» (1952), «Комуністична теорія права» (1955), «Фундаменти демократії» (1955). 19 квітня 1973 р. Ганс Кельзен помер у м. Орінда біля Берклі [3].

Питання війни та миру Ганс Кельзен торкався в багатьох роботах різних періодів своєї діяльності, зокрема й під час «Віденського періоду». Так у «§22. Держава і міжнародне право» своєї роботи «Загальне вчення про державу» (1925) він наголошував: «Однак є й положення міжнародного права, які безпосередньо визначають поведінку тих чи інших людей і фактично ставлять їх під специфічну санкцію. Цією санкцією є війна. Вона також ґрунтується на поведінці, що суперечить договору, і таким чином робить поведінку відповідно до договору

особливим зобов'язанням згідно з міжнародним правом. Той факт, що цей примусовий акт повинен здійснюватися не спеціальними органами, виключно уповноваженими на його виконання, а державою, інтереси якої, на її думку, незаконно порушуються, а отже, без процедури, яка об'єктивно встановлює факт правопорушення, безсумнівно, є технічно-правовим недоліком міжнародного права, яке саме з цієї причини вимушене діяти як надзвичайно примітивне право. Але це не є підставою заперечувати правовий характер міжнародного права; якщо тільки безсумнівно – і в цьому не може бути жодних сумнівів, – що війна в розумінні норм міжнародного права, які її встановлюють, є припустимою лише як реакція на порушення міжнародного права, тобто за дуже особливих, визначених міжнародним правом обставин» [8, с. 125–126]. Отже, австрійський професор припускав можливість війни як специфічної санкції або примусового акту з боку однієї держави щодо іншої держави.

Під час «Кельнського періоду» Ганс Кельзен у своїх працях розглядав питання війни в контексті відносин «право-не-право». У цьому відношенні слід виділити дві статті: «Право та наслідок неправа у міжнародному праві» у «Часопису публічного права» (1932) і «Питання провини за війну у світлі правознавства» у часопису «Варта миру» (1933). В останній роботі він звертається до статті 231 «Версальського договору», яка також відома як «Стаття про репарації Німеччини». Тут автор спочатку розмірковує про поняття «загарбницької війни», або про «війну-напад» [9, с. 1–2], саме в цьому була звинувачена Німеччина та її союзники. Головна мета роздумів Кельзена в цій роботі полягає в тому, щоб довести, що не-право, яке було буцімто заподіяне збоку Німеччини та Австрії іншим країнам у Першій світовій війні, трактувано союзниками-переможцями лише з політичної або ідеологічної точки зору. Натомість із юридичної точки зору не-право спочатку було заподіяне щодо Австро-Угорщини, коли було вбито наслідного принца в Сараєво. У цьому сенсі Кельзен пише: «Якщо, наприклад, вбивство спадкоємця австро-угорського престолу було порушенням права, за яке тодішня Сербія була відповідальна за міжнародним правом, то військовий напад, який здійснила Австро-Угорщина разом із її союзниками проти Сербії та її союзників у відповідь на це не-право, був законною війною в розумінні загального міжнародного права, навіть якщо ворожі дії почалися з боку Австро-Угорщини, а тому були для цієї держави загарбницькою війною» [9, с. 2]. Тобто автор тут вдається до юридичних тонкощів у формулюванні вказаної статті та критикує її з позиції Німеччини та Австрії.

Під час «Американського періоду», тобто починаючи з 1940 р., не дивлячись на Другу світову війну, увага Ганса Кельзена в контексті цієї теми була більш націлена на питання миру, аніж проблеми війни. У цьому сенсі можна

назвати його публікації англійською мовою, зокрема «Право і мир у міжнародних відносинах» (1942). У вступі до цієї роботи автор наголошував: «Право – це, по суті, наказ для просування миру. Його мета полягає в тому, щоб забезпечити мирне спільне життя групи осіб таким чином, щоб вони могли мирним шляхом залагодити свої неминучі конфлікти; тобто без застосування сили, відповідно до порядку, дійсного для всіх. Цей порядок і є законом» [10, с. 1]. Отже, тут Ганс Кельзен наголошує на ключовій ролі права в міжнародних відносинах, зокрема й щодо попередження війни та забезпечення миру.

Також слід згадати ще дві публікації Ганса Кельзена: стаття «Стратегія миру» (1944) в «Американському журналі соціології» і «Мир через право/завдяки праву» (1944). У цих роботах уже американський автор намагається обґрунтувати досягнення миру та подальше його збереження й гарантії саме з юридичної точки зору. При цьому в першій роботі він згадував попередній негативний досвід і писав: «Твердження про те, що наступним і найважливішим кроком на шляху до міжнародного миру є створення міжнародного суду з обов'язковою юрисдикцією, підтверджується досвідом Ліги Націй. Цей союз держав, який до цього часу був найбільшим міжнародним співтовариством, створеним для забезпечення міжнародного миру, зазнав повного краху. Його неісдатність пояснюється різними причинами. Однією з найважливіших причин, якщо не вирішальною, є фатальний недолік її побудови – той факт, що автори Договору поставили в центр цієї міжнародної організації не Постійний суд міжнародного правосуддя, а своєрідну міжнародну адміністрацію – Раду Ліги Націй» [12, с. 386].

Іншою важливою роботою, у якій Ганс Кельзен торкається питань гарантій та збереження миру, була «Право ООН. Критичний аналіз його фундаментальних проблем» (Лондон, 1951). Вона стала в певному сенсі юридичним коментарем до Статуту ООН і подальших правових документів ООН. Зокрема у другій главі Першої частини - «Підтримання миру» - Ганс Кельзен розглядав і коментував чотири пункти: 1) запобігання та репресії в разі порушення миру; 2) функція Організації та обов'язки її членів; 3) закон і справедливість; 4) міжнародний мир [11, V].

Наприклад, у коментарі до згаданого другого пункту Ганс Кельзен пропонує додати таку фразу: «Превентивна функція «підтримання» миру встановлена положенням пункту 1 статті 1, що визначає як мету Організації Об'єднаних Націй: «здійснювати мирними засобами і відповідно до принципів справедливості та міжнародного права врегулювання або врегулювання міжнародних суперечок або ситуацій, які можуть призвести до порушення миру». Ця мета Організації Об'єднаних Націй становить функцію Організації, яку виконують Генеральна Асамблея, Рада Безпеки та Міжнародний суд ООН»

[11, с. 15]. Отже, тут автор не тільки говорить про мирні засоби врегулювання конфліктів, але й вказує на три важелі гарантування міжнародного миру.

Ця мирна лінія продовжується й у подальших коментарях, зокрема коли Ганс Кельзен вказував: «Усі члени вирішують свої міжнародні спори мирними засобами таким чином, що міжнародний мир і безпека та справедливість не знаходяться під загрозою» [11, с. 15]. Нарешті, наприкінці 4 пункту своїх зауважень авторитетний теоретик констатує таке: «На завершення Преамбули у створенні Організації Об'єднаних Націй «для збереження успіху поколінь від лиха війни», відноситься до «людство». Метою ООН є мир у всьому світі» [11, с. 19].

Отже, як *висновок*, слід зазначити, що видатний австро-американський юрист і філософ права Ганс Кельзен у публікаціях своїх ранніх періодів активно опрацьовував проблему війни, вбачаючи в ній «не-право», тобто розглядав війну як не-право [2]. Натомість, в останній період творчості під час і після Другої світової війни він переважно займався тематикою миру, пропонуючи свої варіанти гарантій збереження миру, що переважно мали миролюбний характер. Однак, як показала реальність, ООН не могла і не може гарантувати і забезпечити мир між країнами, про що свідчить також сучасна російсько-українська війна.

Список використаних джерел

1. Абашнік В. Ганс Кельзен – видатний австро-американський юрист з українським корінням. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. № 1. С. 244–249.

2. Абашнік В. Ганс Кельзен про право та неправу. *Фундаментальні проблеми юриспруденції II. Право і неправу: Тези доповідей Всеукраїнського круглого столу (18–19 вересня 2020 року)* / уклад.: С. Максимов, Н. Сатохіна. Харків, 2020. С. 6–8.

3. Абашнік В. О. Ганс Кельзен (1881–1973) про справедливість. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. Херсон, 2014. Вип. № 4. Т. 2. С. 345–348.

4. Абашнік В. О. Головні риси роботи Ганса Кельзена «Держава як інтеграція» (1930 р.). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. Одеса, 2015. Вип. № 17. Том 1. С. 4–7.

5. Абашнік В. О. Кельзен Ганс. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 2: Філософія права* / ред. С.І. Максимов. Харків: Право, 2017. С. 332–336.

6. Абашнік В. О. Особливості праці «Про межі між юридичним та соціологічним методом» (1911) Ганса Кельзена. *Вісник Харківського*

національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». Харків, 2014. № 1137. С. 43–46.

7. Abashnik V. O. Sprache der «Reinen Rechtslehre» von Hans Kelsen (1881–1973). *Archäologie und Sprachwissenschaft. Austausch von Wissen in der Geschichte der Menschheit / Archaeology and Linguistics in the modern world. Exchange of knowledge in the History of Mankind (Humboldt-Kolleg, Simferopol – Jalta, 20–23. September 2012)*. Simferopol, 2012. p. 1.

8. Kelsen H. *Allgemeine Staatslehre*. Berlin: Verlag von Julius Springer, 1925. XIV. 433 s.

9. Kelsen H. Die Kriegsschuld-Frage im Lichte der Rechtswissenschaft. *Die Friedenswarte*. Januar 1933. S. 1–6.

10. Kelsen H. *Law and peace in international relations*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1942. XI. 181 p.

11. Kelsen H. *The Law of the United Nations. A Critical Analysis of Its Fundamental Problems*. London: Stevens & Sons Limited, 1951. XVII. 994 p.

12. Kelsen H. *The Strategy of Peace*. *American Journal of Sociology*. Vol. 49. No. 5 (Mar., 1944). P. 381–389.

*АБАШНИК У. В., аспірантка,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРУ «ЕСТЕТИКА ПОТВОРНОГО» (1853) КАРЛА РОЗЕНКРАНЦА

«Потворне» займає важливе місце у філософії та естетиці разом з іншими естетичними категоріями [10]. Новітній двадцятитомний «Словник української мови» (2023) визначає слово «потворний» спочатку у двох (безпосередньому та переносному) значеннях: 1) «який має вкрай непривабливе, негарне обличчя, непропорційну будову тіла, фізичні вади і т. ін.; протилежне вродливий»; 2) «який є порушенням загальнолюдських моральних принципів, норм громадської поведінки і т. ін.», а потім 3) «у знач. ім. потворне, ного, с. Те, що викликає огиду, осуд» [3, с. 642, 643]. Синонімами «потворного» в українській мові є «гідке/гідкий», «бридке/бридкий», «огидливе/огидливий». Досить часто також використовують антоніми потворного – «некрасиве/некрасивий» чи «невродливе/невродливий». Інколи в побутовій мові синонімом до «потворного» виступає ще й «жахливе/жахливий».

Наукове видання

ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО,
КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

МАТЕРІАЛИ XII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ»

25 жовтня 2024 р.

Відповідальність за редагування та достовірність інформації несуть автори робіт.

Відповідальний за випуск Толстов І. В.

Підписано до друку 25.10.2024 р.
Умовн. друк. арк. 13,5. Тираж . Замовлення № .

Художнє оформлення Л.І. Мачулін

Свідоцтво про держреєстрацію: сер. ХК №125 від 24.11.2004

Видавець та виготовлювач Український державний університет
залізничного транспорту,

61050, Харків-50, майдан Фейсбаха, 7.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6100 від 21.03.2018 р.